

جامعه دانایی و پرسش‌های پژوهشی آینده

ایلیکاتومی

ترجمه اسماعیل یزدان پور

مرکز پژوهش‌های ارتباطات

سال نشر: ۱۳۸۳

محسن سلسله

جامعه اطلاعاتی یا جامعه دانایی از جمله عبارات و اصطلاحات رایجی است که نزد افراد مختلف معانی مختلفی یافته است. کتاب فوق نتیجه بررسی اندیشه‌ها و نگرش‌های تعداد زیادی از اندیشمندان سه قاره اروپا، آسیا و آمریکا پیرامون جامعه اطلاعاتی و حوزه‌های پژوهشی وابسته به آن است. این کتاب از دو دیدگاه به مسائل جامعه اطلاعاتی می‌نگرد:

دیدگاه اول، حوزه‌ها، موضوعات و فعالیت‌های موجود را ارائه می‌دهد. دیدگاه دوم، برخی الگوها و سرمشق‌ها برای تعریف راهبردها و برنامه‌های پژوهشی را پیشنهاد می‌کند.

در این پژوهش، جامعه دانایی در موقعیت کانونی قرار دارد و منظور خاصی در استفاده از این مفهوم مورد نظر بوده است. تغییرات اجتماعی-اقتصادی جاری براساس سه فرایند وابسته به یکدیگر "اطلاعاتی شدن"، "تغییر در ساختارهای تعاملات و ارتباطات"، "تغییر در فرایند تولید و به کارگیری دانش" صورت گیرد.

جامعه دانایی فقط درباره اطلاعات دیجیتالی شده یا شبکه‌های رایانه‌ای نیست. تغییرات در جامعه دانایی تنها در صورتی قابل فهم است که آن را در بستر بزرگ تر ببینیم. داده‌ها، شبکه‌ها، اطلاعات و دانش هر کدام در فرآیندها و بسترهای اجتماعی قرار دارند. جامعه

به رایانه از طریق اولویت دهی کاذب به نیازهای بخش کوچکی از اجتماع، شکاف دیجیتالی را تعمیق کند و زندگی را برای بخش اصلی و عمده جامعه دشوار سازد.

برای مثال، اهمیت قوای شناختی در جامعه‌دانی می‌تواند باعث به وجود آمدن و تعریف صورت‌های جدیدی از معلولیت و ناتوانی شود و زندگی را برای انسان‌ها دشوارتر سازد.

فناوری‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطی از آن جا که برای ارتباط، تعامل و گفتگو استفاده می‌شود دارای یک وجه اجتماعی ویژه هستند.

از این رو بسیاری از پژوهش‌های انجام شده پیرامون نوآوری‌ها، نیاز به بازنگری دارند زیرا پیش فرض‌های گذشته دیگر اعتباری ندارند.

این مسائل باعث مطرح شدن حوزه‌های پژوهشی جدیدی شده است که ترکیبی از حوزه‌های فناوری، انسان‌شناسی، جامعه‌شناسی، حقوق، علوم شناختی و نظریه سازمانی هستند. ماهیت و سرشت چنین پژوهش‌هایی میان رشته‌ای است. برای یافتن روش‌شناسی‌های پژوهشی متناسب با این حوزه نیاز به تحقیقات ویژه‌ای است. سه حوزه اصلی پژوهش در جامعه‌دانی عبارتند از:

۱- فرهنگ و نهادها (آموزش الکترونیک، رسانه‌های نو، حکومت و سیاست، نظام در حال تغییر علم و آموزش)

۲- زندگی روزمره (خانواده نو، ساخت هویت، حریم خصوصی و نظارت، سرمایه اجتماعی)

۳- نظام‌های تولید (سازمان نو، مدیریت دانش، فناوری انسان محور، اقتصاد نو، کار در جامعه معرفتی (کار در خانه))

این کتاب مباحث فوق را در قالب فصول زیر دنبال کرده است:

بخش اول: مفهوم جامعه‌دانی

بخش دوم: مسائل پژوهشی در آینه تحقیقات پیشین

بخش سوم: گشودن ساحت اجتماعی، چهار مطالعه موردی

بخش چهارم: پژوهش‌های پیرامون جامعه‌دانی

دانی به اطلاعات، فناوری یا دانش خلاصه نمی‌شود. خود این فناوری در شبکه کنش‌های معنادار اجتماعی معنا می‌یابد و تغییرات فنی بدون ملاحظه تغییرات اجتماعی قابل درک و فهم نیست. فناوری‌های جدید اطلاعاتی و اقتصاد جدید بازتابنده سطح دیگری از تعاملات اجتماعی است، برای فهم تغییرات فنی و مسائل پیرامون آن، نخست باید به مطالعه ابعاد و وجوه اجتماعی جامعه‌دانی بپردازیم.

تا همین اواخر، به هنگام بحث پیرامون جامعه‌دانی، ملاحظات فنی مرکزیت داشت. در این کتاب برخی وجوه پیشرفت‌های فنی توصیف می‌شوند، این توصیف از منظری اجتماعی انجام می‌شود. البته واقعیت این است که امروزه مرز بین امر فنی و امور اجتماعی چندان مشخص نیست.

به عبارت دیگر هر بخش از یک طرح مهندسی بازتابنده تصویر پیچیده‌ای از واقعیت‌های اجتماعی است.

در این کتاب این موضوع مورد تاکید قرار گرفته است که جامعه دانش محور پدیده‌ای اجتماعی است. فناوری همیشه مسئله اجتماعی بوده است و وقتی فناوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی در نهادهای اصلی جامعه و زندگی روزمره استقرار می‌یابند، تبدیل به سکوهای ماهرهای موثری برای تغییرات اجتماعی می‌شوند. در این کتاب دو الگوی هالیوودی و ارتباطی با هم مقایسه شده‌اند: الگوی اول سخت مشغول تهیه بانک‌های اطلاعاتی، بازارهای مصرف، راه‌های دستکاری در علایق مصرف کنندگان و طراحی راهبردهای تجاری است. طرفداران الگوی ارتباطی از فروپاشی دیوارهای اطلاعاتی میان سطوح متفاوت هرم‌های سازمانی و اجتماعی استقبال می‌کنند و بر این باورند که همه مردم توانایی گفتن و شنیدن دارند، آنها اینترنت و کاربردهای آن را ابزاری می‌دانند که باید در خدمت توزیع فراگیر و عادلانه اطلاعات و ایجاد شبکه‌های اجتماعی، حرفه‌ای و مردمی برای بازتولید، پردازش و توزیع اطلاعات باشد.

کتاب حاضر نشان داده است که شکل جدیدی از صورت بندی اجتماعی در حال ظهور است. سبک‌های زندگی، سازمان‌ها، سیاست‌گذاری‌ها و ارزش‌ها در اثر این تغییرات دستخوش تحول خواهند شد.

چرخش توجه از امور فنی و تکنولوژیک به ابعاد انسانی و اجتماعی یکی از نقاط عزیمت برای شناخت مسائل پژوهشی جدید را تشکیل می‌دهد. این کتاب به دنبال آن است که فرآیندی را بشناسد که طی آن فناوری، کاربری و کاربران در تماس با یکدیگر قرار می‌گیرند و همدیگر را تبیین و تفسیر می‌کنند. برای مثال شکاف دیجیتالی مسئله دسترسی به رایانه نیست. دسترسی به رایانه فقط به این خاطر اهمیت دارد که به کارگیری آن برای دسترسی به منابع مادی و اجتماعی موثر بر زندگی روزمره اهمیت دارد. با رفع مسئله دسترسی به رایانه، شکاف دیجیتالی بر نمی‌شود. برعکس این امکان وجود دارد دسترسی